

Política i manipulació del llenguatge

Politics and the manipulation of language

Xavier Rull

Professor del Departament de Filologia Catalana
de la Universitat Rovira i Virgili.

Política i manipulació del llenguatge

Politics and the manipulation of language

RESUM:

En política i altres àmbits afins (esports, economia, etc.), sovint es fan servir mots o expressions que tapen o disfressen la cruesa d'un tema. A cops són eufemismes, però a cops són artefactes semàntics per a fer canviar la percepció dels conceptes. Aquest treball analitza el motiu d'aquest comportament, planteja els límits del fenomen (amb una incursió a la lingüística i a la literatura), dóna compte de diversos casos específics de la política catalana i espanyola i, finalment, analitza quina ha sigut la reacció del món acadèmic i intel·lectual amb relació a aquesta pràctica.

PARAULES CLAU:

política, llenguatge, eufemismes, relativisme lingüístic, determinisme lingüístic, hipòtesis de Sapir-Whorf.

Politics and the manipulation of language

Política i manipulació del llenguatge

ABSTRACT:

In politics and other related fields (sports, economics, etc.) people often use words or expressions to mask or conceal a subject's true harshness. Sometimes these words are euphemisms, but sometimes they are semantic devices to change our perception of the concepts. This paper analyzes the reasons for this and it discusses the limits of this phenomenon with an overview of linguistics and literature. The paper goes on to reflect on specific cases of Catalan and Spanish politics, and finally it analyzes the reaction of academics and intellectuals with regard to this practice.

KEY WORDS:

politics, language, euphemisms, linguistic relativity, linguistic determinism, Sapir-Whorf hypothesis.

1. Llenguatge i pensament¹

Sembla bastant obvi que llenguatge i pensament van units, i que l'un no s'entendria sense l'altre.² Si aquest lligam és evident, també tenim que un pensament abstracte mena a crear mots de significat complex. Es parla de *la confidencialitat de dades sensibles*; de *la infravaloració de la glocalitat com a enfocament comunicatiu*; de *la problemàtica derivada de l'androcentrisme*; de *la irretroactivitat de les lleis*; de *cal potenciar la interdepartamentalitat de les polítiques de joventut*; etc. A més, un llenguatge enriquit permet establir tota mena de matisos; així, els científics distingeixen la *desertització* de la *desertificació*, segons si és deguda a causes humanes o no.

D'altra banda, tenim que, de sempre, el poder ha tingut ganes de controlar la població. En efecte, al poder (digueu-ne Església a l'edat mitjana, digueu-ne governs dels estats, digueu-ne grans multinacionals) li convé tindre una població submissa. Hi ha diverses maneres de controlar la població: la coerció, per exemple (que el franquisme va aplicar contra Catalunya). Una altra manera de controlar la població és modelar-ne el pensament, és a dir, fer que la gent tingui unes determinades idees. Efectivament, si algú aconsegueix que tothom pensi una determinada cosa, aquest algú té molt de poder. El dirigent nazi Joseph Goebbels, organitzador de la màquina propagandística del Tercer Reich, ho sabia prou bé i ho va portar a la pràctica, difonent missatges massivament per tal de conformar la consciència del poble segons els interessos de l'Estat alemany del moment.³

Si pensament i llenguatge estan íntimament units, una manera de condicionar el pensament pot ser conformar un determinat llenguatge. D'aquesta manera, el llenguatge pot ser una eina per a fer que els altres interpretin la realitat tal com tu vols que la interpretin.

Aquesta idea és la que hi ha subjacent en la hipòtesi de Sapir-Whorf. Tal hipòtesi pren el seu nom del lingüista i antropòleg Edward Sapir i del seu col·lega i alumne Benjamin Lee Whorf, i es va desenvolupar durant la primera meitat del segle xx. La idea d'aquesta hipòtesi és que hi ha una relació entre les categories gramaticals de la llengua i com la gent que parla aquella llengua entén el món. Tal plantejament rep el nom de *relativisme lingüístic* o, en una versió més elaborada, *determinisme lingüístic*. Hi ha força estudis dins d'aquest paradigma que intenten aclarir si el llenguatge condiona o inclús determina la percepció de la realitat per part de l'individu o si, al contrari, és la llengua qui s'adapta als canvis de la realitat.

Es poden fer experiments per tal de comprovar si la hipòtesi de Sapir-Whorf és certa. Per exemple: si afirmem i reafirmem que només hi ha *blanc* i *negre*, i res més, per als nostres oients el concepte *gris* deixa d'existir. El color en si encara existeix a la natura, però no la manera de categoritzar-lo al pensament humà. Si aquell color no pot anomenar-se amb cap paraula específica, l'única solució és designar-lo a partir de les úniques paraules que ens han deixat: llavors direm *color blanc-negre*, *blanc ennegrit*, *blanc brut*, *negre fluix*, etc. La categoria *gris* com a concepte deixa d'existir. Ha de quedar clar que fer això no és, a *priori*, tan difícil: per què el rosa el

considerem diferent del *vermell* i, en canvi, el *blau marí* i el *blau cel* els considerem variants del mateix color? La gradació entre *vermell* i *rosa* és si fa no fa la mateixa que entre *blau marí* i *blau cel*; però la nostra ment —per raons segurament culturals— prefereix considerar el *vermell* i el *rosa* colors distints, i el *blau marí* i el *blau cel* variants del mateix color. I els exemples colòrics no s'acaben aquí. Els esquimals tenen noms de colors diferents per a una gamma àmplia de percepcions visuals que els mediterranis anomenem sempre *blanc*. Això s'explica pel medi en què viuen: el gel, la neu, etc., hi són omnipresents i qualsevol matís en el blanc per a ells ja és un color diferent (com per a nosaltres el rosa i el vermell).

2. Manipulació del llenguatge des del poder

Si és cert que manipulant el llenguatge s'aconsegueix condicionar el pensament, això és molt llaminer per a les persones que tenen responsabilitats (en una empresa, en un govern, en un ajuntament, en un centre educatiu, en una associació, etc.). La pregunta és si això es fa realment.

La literatura —que, com el cinema, és un terreny ideal per a plantejar situacions hipotètiques— ho ha tractat. En tenim una mostra a la novel·la *Els llenguatges de Pao*, una obra de ciència-ficció de Jack Vance publicada el 1958. Pao és un planeta que serà envaït sense que els seus habitants oposin cap resistència, precisament a causa d'un llenguatge que els manté en la passivitat i l'individualisme. Per a assolir l'alliberament es fa necessari canviar de mentalitat i, per tant, de llenguatge. Així, es modifiquen les llengües que es parlen a Pao, cercant una gramàtica simple i directa per als guerrers, una altra d'adequada al desenvolupament industrial, i l'altra destinada a produir comerciants i polítics (tals llenguatges s'anomenen Valiant, Technicant i Cogitant).

Una altra novel·la que tracta aquesta qüestió és *Mil nou-cents vuitanta-quatre*, de George Orwell, publicada el 1949.⁴ En un futur (l'any 1984), la humanitat viu sota la bota del totalitarisme, i un dels instruments que tenen els governs per a controlar la societat és crear un nou llenguatge (la *novaparla*). Aquest idioma usa solucions simples i eufòniques, però sempre mirant de reduir les capacitats expressives de la llengua de partida (l'anglès). Per a Orwell, aquest recurs era tan important per a la trama que, al final de la novel·la, va incloure-hi un apèndix on explicava la finalitat de la novaparla i el seu funcionament gramatical (de manera molt sintètica, val a dir). Per tal de conèixer el funcionament de la novaparla podem posar un exemple adaptat en català. Si *enveja* i *gelosia* es consideren conceptes molt propers, s'opta per emprar un sol mot: *envetgia*. Al seu torn, si *desitjar* només es diferencia de *voler* pel grau d'intensitat, es crea un altre híbrid, *voletjar*, per a indicar simple 'voluntat de tenir una cosa'. Finalment, com que algú que té *enveja* o *gelosia* en realitat vol o desitja una cosa, es poden fusionar *envetgia* i *voletjar* en *voletgia*. Al final, el que ocorre és que els humans perden capacitat d'establir ma-

tisos i fins i tot diferències. Quan algú demana una cosa (*Em pots passar els apunts?*) pot ser vist pels altres com un aprofitat (*És un envejós*). La disminució de la capacitat de matisar i d'emprar mots amb significats lleument diferents dificulta el procés de debat i raonament (que és el que interessa al poder).

Aquesta literatura de ciència-ficció és massa imaginativa? O reflecteix realment coses que poden passar i passen?

Fixem-nos que, davant realitats incòmodes, situacions compromeses o fets polèmics, els qui tenen responsabilitats en àmbits diversos solen usar denominacions alternatives aparentment menys doloroses. Diversos intel·lectuals n'han donat notícia. És el cas de l'escriptor uruguaià Eduardo Hugues Galeano, que al llibre *Patatas arriba* (1998), des d'una òptica ideològica clarament d'esquerres, diu:

Hoy por hoy, no queda bien decir ciertas cosas en presencia de la opinión pública: el capitalismo luce el nombre artístico de economía de mercado; el imperialismo se llama globalización; las víctimas del imperialismo se llaman países en vías de desarrollo, que es como llamar niños a los enanos; el oportunismo se llama pragmatismo, la traición se llama realismo; los pobres se llaman carentes, o carenciados, o personas de escasos recursos; la expulsión de los niños pobres por el sistema educativo se conoce bajo el nombre de deserción escolar; el derecho del patrón a despedir al obrero sin indemnización ni explicación se llama flexibilización del mercado laboral... (Galeano, 1998: 41)

Podem reportar també el testimoni de Joan Busquets, que parla de *falsa cuirassa* referint-se a les denominacions alternatives menys dures:

[...] en una situació de crisi com l'actual, que força moltes empreses a adoptar mesures dràstiques, no em puc estar de citar alguns dels noms que funcionen com a falsa cuirassa dels acomiadaments de treballadors: *regulacions de personal, eliminació de redundàncies en l'àrea de recursos humans, racionalització dels esforços de producció, redistribució de les forces de treball, realineament de posicions operatives, optimització del capital humà, flexibilització de plantilles* i altres accidents a penes rellevants: *descontractacions, desreclutaments, desregulacions i incentivacions d'ocupacions alternatives*. La majoria d'aquestes expressions són extravagàncies lèxiques amb les quals es pretén convertir en necessàries i positives decisions que tenen efectes moltes vegades dramàtics per als qui les pateixen. L'empresa que té *redundàncies* fa bé de reduir-les, de manera que ningú té dret a queixar-se per una mesura tan ineludible com la d'*optimitzar el capital humà*. [...] És a dir, l'acció destructiva es dilueix en la semàntica: l'atur no és més que una de les moltes coses que passen, a causa del comportament de l'economia, mai a causa de les decisions dels responsables de la política econòmica. De manera que l'ús d'eufemismes no solament produeix un desplaçament de significats, sinó també de responsabilitat [...]. Ells poden tractar de convèncer-nos que els «mètodes de persuasió» són menys dolorosos que les tortures, que els pobles que passen gana no tenen més que una «seguretat alimentària feble» o que es viu pitjor en una barraca que en un «mòdul habitacional de tipologia especial». Però és general el convenciment que es tracta més bé els vells en els geriàtrics que en les «residències de gent gran», que els «centres psiquiàtrics» són més humans que els manicomis, que les «unitats d'internament» són més suporta-

bles que les presons i que pateixen menys les dones que no avorten sinó que es limiten a interrompre l'embaràs. (Busquets [en línia])

Per tant, no ha d'estranyar que aquesta pràctica també sigui habitual en el llenguatge polític. Així ho indica Margarida Bassols al llibre *El llenguatge dels polítics* (2007):

[...] si s'eliminen en el nivell lèxic del corpus polític termes com «llibertat» o «honestat», se n'eliminen els valors corresponents. Si es parla de banda «subversiva», de banda «terrorista» o de banda «assassina», es donen tres visions possibles d'un mateix grup. Si es comprova que uns partits parlen d'«immigració», mentre que d'altres parlen de «treballadors estrangers», és perquè la consideració que tenen d'aquest col·lectiu és força diferent. No és el mateix ser un «il·legal» que «estar en situació irregular», per exemple. (Bassols, 2007: 18)

La manera de referir-se als immigrants, reportada per Bassols, és potser un dels casos més clars en què el llenguatge s'ha modelat segons els interessos comunicatius. L'arribada massiva d'estrangers a l'Estat espanyol com a mà d'obra barata, a partir de finals de la dècada dels noranta del segle xx, va fer que la societat s'enfrontés a noves consideracions no còmodes per al conjunt de la població: el possible empobriment de la societat; el xoc entre cultures; la manca de comunicació entre comunitats; els prejudicis racistes; la creació de guetos urbanístics... El llenguatge políticament correcte (que fa que es parli de *persones de color* en comptes de *negres*) combinat amb les consideracions reportades adés van fer que, en el llenguatge polític i periodístic, es creessin denominacions alternatives com *nouvinguts*, aparentment no connotades negativament (*immigrant* evocava tots els elements reportats adés: no integració, xoc de cultures, pobresa, etc.). Com si canviar el nom fes canviar realment les condicions socials: els reptes culturals, educatius, comunicatius, urbanístics no desapareixen, però s'invisibilitzen amb una actitud per part dels responsables polítics que gairebé podria considerar-se infantil.⁵

Un testimoni del sociòleg Salvador Cardús, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, en un article al diari *Avui* de l'any 2009, revela com és d'important en la política catalana el posicionament de les paraules:

[...] les batalles polítiques, en una democràcia, es comencen a guanyar en el terreny de les paraules abans que en l'electoral. I la derrota d'un projecte polític és, per damunt de tot, un fracàs comunicatiu. [...] La victòria, per tant, depèn de qui és capaç d'imposar una determinada percepció de la realitat. [...] és bo recordar que la primera acció de totes, la primera mobilització, de la qual depèn tota la resta, és la de les paraules: dir és una de les primeres i principals maneres de fer [...]. En aquesta guerra de propaganda cal reconèixer que en els darrers cinc o sis anys —amb l'ajuda del tripartit— hem perdut la batalla del *nacionalisme*. Si abans era clar que hi havia partits que defensaven un projecte nacional i que per aquesta raó eren nacionalistes, de fa un temps ja ningú no se'n vol dir. ERC ho ha afirmat obertament. I CiU, a la pràctica, també se n'ha deixat de dir. La

batalla dialèctica l'ha guanyat el terme *catalanista*. En el combat per connotar el nom de l'adversari, s'ha aconseguit que el nacionalisme s'associï a la violència i el terrorisme, a la necessitat d'un enemic exterior, a actituds intransigents i fora de la llei. És allò del «*nacionalismo exacerbado*». Val a dir que això s'ha aconseguit, també, gràcies a la contribució inestimable d'alguns nacionalistes que, efectivament, viuen dels enemics i que són arrauxats. Però la conseqüència pràctica és que si el terme *nacionalista* marcava una divisió clara en relació a la nació per la qual es lluitava, el triomf del terme *catalanista* ha posat la frontera fora de l'espai nacional, per a comoditat de la majoria de partits. Potser excepte Ciudadanos, tothom es considera *catalanista*. (Cardús, 2009)

3. Quan això passa en altres esferes

Convé aclarir que tal comportament no és específic de la classe política, sinó que és propi de molts altres àmbits. En efecte, també el trobem en el món econòmic i, doncs, apareix de retruc en el llenguatge propagandístic, que és el que arriba més directament al consumidor:

[Vull] detenir-me en veus i expressions eufemístiques als encants de les quals és fàcil que sucumbim perquè ens sedueixen la creença pueril que només existeix allò que s'anomena i la il·lusió que no és la realitat el que construeix el llenguatge, sinó el llenguatge el que configura la realitat. Així, l'embastardiment d'un terme científic o pseudocientífic serveix per vendre millor un fàrmac, una margarina o un iogurt, i amb això es pretén transmetre la idea que la ciència mai defrauda. No sembla el mateix l'halitosi que el mal alè, ni el sobrepès que el greix, ni l'alopecía que la calvície, ni la disfunció erèctil que la impotència. Es recorre, doncs, al lèxic científic per donar una falsa dignificació a malalties o xacres estigmatitzades o deshonroses. El que no s'esmenta no existeix. I si existeix, és cosa passatgera, transitòria, ocasional. [...] Aquests exemples serveixen per mostrar que els eufemismes i altres circumloquis no són privatis dels polítics i els banquers. (Busquets [en línia])

I aquest fenomen també es dona en el llenguatge popular. Com relata Roberto Rosselló (2007), l'ús del mot *chapapote* irromp amb força en el llenguatge popular i desbanca altres denominacions no tan connotades negativament, precisament perquè es vol denotar negativitat:⁶

Des que era xiquet recorde que els banyistes de Borriana hem patit sempre una doble tortura: l'alquitrà i les cutimanyes [...]. Doncs resulta que allò que tota la vida hem dit «alquitrà» es diu ara «chapapote», i que les «cutimanyes» ara són «meduses». Encara que els noms no hagueren canviat, encara que s'hagueren conservat, el simple canvi de significat ja hauria transformat la innocuïtat inicial d'aquestes paraules (com així ha sigut de fet), en autèntics revulsius transformadors de la realitat. «Chapapote» significa molt més que certs «hidrocarburs derivats del petroli». «Chapapote» significa «Desastre ecològic» «Prestige» «Marea negra» «Desgast electoral del PP», etc. De fet és una paraula

que posa nerviosos els polítics (S'han fixat com en realció [sic] al recent afonament d'un buc mercant a Eivissa i a la contaminació subsegüent, s'ha usat mediàticament poc la paraula «chapapote», en favor d'altres com «fuel», etc.?) Des que l'alquitrà ha passat a significar «chapapote», aquelles negres i desagradables galetes i perdigons apegalosos han desaparegut de les nostres platges. Tots aquells bucs desaprensus que des de la refineria del Grau de Castellò [sic] o del nostre Port contaminaven impunement durant anys («galipote», brea, fuel, asfalt, oli mineral, «chapapote», «alquitrà» etc., què més té, tot és el mateix!), han deixat de fer-ho, o van amb molta més cura. Per què? Perquè quan allò era simplement «alquitrà» i només servia per asfaltar carreteres era una cosa, però ara, en dir-se «chapapote», tothom sap que significa quelcom més substantiu: «delicte ecològic» «substàncies carcinogèniques» «alarma social» «qui embruta, paga», etc. (Rosselló, 2007)

També trobem que alguns mots que disfressen la realitat no s'han generat des de la malvolença, sinó que s'han generat en un altre context i s'han anat perpetuant. Per tant, hi ha casos en què l'ús incorrecte de mots no es deu tant a una manipulació o una tergiversació interessada i expressa, sinó que s'ha anat heretant i no se sap ben bé per què s'usa un terme amb un significat concret, ni quin interès hi havia darrere.

Vicenç Navarro, catedràtic de Ciències Polítiques i Polítiques Públiques de la Universitat Pompeu Fabra i director de l'Observatori Social d'Espanya, va publicar un article al diari digital *El Debat* (2009). En aquest escrit critica la terminologia utilitzada a l'hora de definir l'estructura social d'un estat com Espanya, agrupant els espanyols en tres categories: classe alta, mitjana i baixa. Per a l'autor, aquesta solució no és adequada:

[*burguesia, petita burgesia, classe treballadora, etc.*] han desaparegut pràcticament de la narrativa mediàtica i política del país [...] [i] aquelles veus aïllades que utilitzen tals termes són immediatament acusades d'«antiquades» o el que és pitjor, són marginades, mantingudes en quarantena per a impedir-ne contagi a la població [...] [i] com a resultat d'aquesta discriminació d'aquests termes del llenguatge hem vist la seva substitució per altres termes, agrupant la ciutadania d'Espanya en tres classes socials: els rics, els pobres i la classe mitjana. (Navarro, 2009)

A parer de Navarro, tal terminologia és perversa:

Aquest tipus de llenguatge s'ha generalitzat [...] i suposa un insult als grans sectors de la població treballadora no qualificada i que queda agrupada sota la categoria de classe baixa. Em recorda aquella expressió utilitzada per l'oligarquia que governava Espanya durant la dictadura [franquista], que es referia a les persones de classes treballadores com a «pertanyents a les classes humils». No era infreqüent que s'utilitzés el terme «pobre però honrat», assumint implícitament que la majoria no n'eren, d'honrats, perquè en cas de ser-ho no hi hauria necessitat d'aclarir-ho. Aquesta expressió, per cert, continua utilitzant-se. Així, a *La Vanguardia*, propietat de la família burgesa Godó a Catalunya, es va publicar recentment un article sobre el molt popular entrenador del Barça, Pep Guar-

diola, els pares del qual són obrers, als quals l'article es referia com a de «família humil però honorada». Això està escrit l'any 2009, any que ha vist un enorme nombre de casos de frau i corrupció en la burgesia catalana [cas Millet], la qual cosa semblaria justificar que s'utilitzés l'expressió per a definir a una persona de classe alta com a «un burgès però honrat», categoria que comença a ser una excepció. (Navarro, 2009)

Com a solució, Navarro entén que cal tornar a emprar tèmens tradicionals com *classe treballadora*. Diu, a més:

Em sembla correcta l'expressió de persona de renda alta, mitjana i baixa. Però em sembla insultant que es parli de classe alta, mitjana i baixa. (Navarro, 2009)

4. El cas de la política catalana

En política catalana i espanyola (i tot el que hi orbita: periodisme polític, l'entorn de la Casa Reial, la interfície política / poder econòmic, la interfície política/esport, etc.) es practica la distorsió del llenguatge? Alguns exemples evidencien que, efectivament, això és així.

Primer exemple. El 2010 el Govern espanyol ha engegat un procés de construcció d'una instal·lació per a guardar-hi els elements radioactius provinents de les centrals nuclears de tot Espanya. Un dels candidats a acollir la instal·lació esmentada és la població d'Ascó (Ribera d'Ebre). Fixem-nos quines paraules s'empren per a designar aquesta instal·lació. El Govern espanyol parla de *magatzem temporal centralitzat*, i no sol dir de què. I no és pas casualitat, ja que el *què és residus nuclears*. Si no es diu què s'hi desa és com si s'amagués: de fet, en un *magatzem temporal centralitzat* sense més s'hi podrien guardar tomacons sobre canyissos (per dir alguna cosa). En definitiva, tal denominació sembla innòcua. En canvi, els opositors en diuen *cementiri nuclear*. El mot *cementiri* té unes connotacions negatives clares (es lliga amb la mort). Per tant, també juguen a posar sobre la taula la paraula o l'expressió que millor s'adequa als seus interessos perquè més bé representa el que volen expressar.

Segon exemple. El periodista César Vidal va treballar fins al 2009 a l'emissora de ràdio COPE, i després a l'emissora EsRadio, en companyia, en tots dos casos, del també periodista Federico Jiménez Losantos. Aquestes dues emissores destaquen per les dures crítiques al nacionalisme català, basc i gallec i als partits espanyols d'esquerres (i, si cal, també als dirigents del PP que no són del seu gust, com Josep Piqué, Alberto Ruiz Gallardón o Mariano Rajoy). Vidal utilitza sistemàticament un adjectiu per a referir-se al Govern català entre 2003 i 2010: *gobierno nacional-socialista catalán*. En aquesta època, el Govern català estava format per tres partits (per això s'anomena també *Tripartit*): PSC, ERC i ICV. Totes tres formacions són d'esquerres, i hom utilitza els adjectius *socialista*, *republicà* i *ecosocialista* per a referir-se als membres d'aquests partits. A la premsa catalana i a bona part de la

premsa espanyola, l'adjectiu *nacionalista* sol referir-se a la gent de CiU; però per a algú que es mira de lluny la política catalana pot considerar que CiU i ERC són el mateix i, per tant, tots són *nacionalistes*. Vidal, doncs, va unir l'adjectiu *socialista* (referit al PSC) i *nacionalista* (referit a ERC) i va crear el compost *nacionalsocialista*. La composició podria fer certa gràcia si no fos perquè, amb malvolença evident, aquest periodista usa l'adjectiu que designa el Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors), és a dir, el partit d'Adolf Hitler, popularment conegut com *nazi*.

Tercer exemple. La bombolla immobiliària que hi havia des d'aproximadament l'any 2000 havia de desembocar per força en una crisi econòmica de grans magnituds. Aquesta crisi va arribar el 2007 als Estats Units d'Amèrica i a final del 2008 a Europa. En el cas espanyol es preveia una crisi molt més forta que a la resta de països, per la feblesa del model econòmic espanyol i per l'elevat endeutament exterior (els bancs espanyols havien demanat préstecs a bancs europeus per tal de donar, al seu torn, préstecs als seus clients). El cas és que diverses veus alertaven, des del 2005 i sobretot des del 2007, de la possibilitat que esclatés la crisi, que seria especialment dura a Espanya. Efectivament, els anys 2009 i 2010, als Estats Units, a França i a Alemanya l'atur vorejava el 10 % de la població, mentre que a Espanya va superar el 20 %. A més, a partir del 2010 algunes economies van començar a aixecar el cap, mentre que l'economia espanyola continuava en caiguda lliure i tots els especialistes reconeixien que havia de trigar molt més a sortir de la crisi. Malgrat tots els avisos i símptomes des del 2005, el Govern espanyol (a mans del PSOE) va negar les evidències, sobretot durant la segona meitat del 2007, quan el partit de l'oposició (el PP) alertava de la vinguda de la crisi. La raó per la qual el Govern espanyol negava la vinguda d'aquesta crisi tan sagnant era que el març del 2008 hi havia eleccions, i reconèixer que venia una crisi econòmica (aleshores només s'intuïa) significava reconèixer errors i el risc que l'electorat castigés els governants. Poc després de les esmentades eleccions el president espanyol, José Luis Rodríguez, va començar a utilitzar tèrmens com *desacceleración*; però refusava d'usar el terme *crisis*. Finalment, la tardor del 2008, l'atur a Espanya va créixer desorbitadament i ja no es va poder amagar més el cap sota l'ala. Aleshores el Govern espanyol no va tindre més remei que emprar el terme *crisis*. És evident, doncs, que s'havia intentat amagar una realitat no usant el terme que tocava. D'aquest fet n'han donat compte molts comentaristes, com Jordi Creus, director de la revista *Sàpiens* (*Avui*, 2 juny 2010). A l'hora de comentar aquest fet, sovint hom ho lliga amb les actuacions posteriors del mateix president espanyol, caracteritzades per la improvisació, la manca de criteri i la contradicció permanent (la primavera del 2010 el Govern espanyol parlava metafòricament de brots verds en al·lusió a la recuperació econòmica i el juny del 2010 es va anunciar una retallada en sous a funcionaris, en obra pública —malgrat que s'havia esperonat durant el 2009— i en prestacions socials i pensions —malgrat que durant el 2009 Rodríguez Zapatero havia anunciat diversos cops que això no es rebaixaria—):

Aquestes darreres setmanes assistim a un espectacle insòlit de mesures i contramesures (de passos endavant, enrere, de costat i, fins i tot, a peu coix) de l'executiu espanyol per fer front a una crisi que cada dia es veu més clar que serà més llarga i més profunda del que mai se'ns havia dit. Inicialment, Zapatero —com si fos sant Pere— la va negar. Posteriorment, va canviar-li el nom per altres de més llargs i confusos (creixement debilitat, estancament, desacceleració...). I, més endavant, quan les evidències ja eren vergonyants, va haver-la d'acceptar; això sí, envoltant-la de brots verds i altres operacions semàntiques i de maquillatge que, després de les dràstiques mesures aprovades, ja no es creu ningú. En cosa de poc temps, el govern espanyol ha passat de posar-se el vestit de nou-ric per celebrar amb traca i mocador que ja superava en renda per càpita Itàlia, a rebaixar el sou dels funcionaris. En cosa de poc temps, ha passat de vantar-se que l'any 2013 deixaria enrere una potència com França a congelar les pensions dels jubilats. En cosa de poc temps hem passat d'una constel·lació planetària que elevava Zapatero a la categoria d'estadista mundial a vorejar el precipici on va caure Grècia. I tot això davant de la mirada atònita de tot el continent. Perquè ja em diran, per exemple, què pensarà Angela Merkel quan llegeixi que els jugadors de la selecció espanyola de futbol seran els que rebran la prima més alta en cas que guanyin el Mundial de futbol de Sud-àfrica. Més de mig milió d'euros per cap, molt per damunt d'Anglaterra o de la mateixa Alemanya, que —déu no ho vulgui— haurien de sortir de les butxaques escurades d'uns contribuents als quals es demana tota mena de sacrificis. (Creus, 2010)

Quart exemple. El maig del 2010 el rei d'Espanya, Joan Carles I, va haver de ser intervingut quirúrgicament a Barcelona perquè li havien trobat un nòdul al pulmó. Els mitjans de comunicació van usar gairebé sistemàticament el terme *nòdul* per a referir-s'hi. L'escriptor mallorquí Sebastià Alzamora, al seu article diari a l'*Avui* (11 maig 2010), feia notar com la premsa i els metges escollien unes paraules diferents de les que se solen usar habitualment, potser per tal d'evitar associar certes malalties prou dificultoses amb la imatge del cap d'estat espanyol. Deia Alzamora:

I és absolutament important que quedi clar que es tractava d'un nòdul benigne i que el Borbó no té càncer, que és una cosa que només tenen els plebeus i els nou-rics amb piscina. Un rei, no. De fet, tan incompatibles són certes malalties vulgars amb la règia persona de don Joan Carles que l'equip mèdic va afirmar que la possibilitat d'un càncer havia estat «desterrada». Quan es tracta de ciutadans corrents en tenen prou de descartar-la, però quan es tracta del rei, es veu que la possibilitat és enviada a l'exili. (Alzamora, 2010)

Cinquè exemple. Durant la primera meitat dels anys noranta del segle xx, a Espanya tot un seguit de «notables» (poseu-hi tantes cometes com vulgueu), ben ficats al món de les finances, van caure a les mans de la justícia. Entre aquests hi havia Mariano Rubio, governador del Banc d'Espanya, nascut a Burgos (cas Ibercorp, 1992); Mario Conde, president del Banco Español de Crédito, nascut a Tui (Pontevedra) i processat per apropiació indeguda de diners i per falsedat documental (cas Banesto i cas Argentia Trust, 1993-1995), i Javier de la Rosa, administrador del grup KIO a Espanya, nascut a Barcelona i processat per apropiació indeguda de diners (cas Grand Tibidabo i cas KIO o Torras-KIO, 1994-1999). Els noticiaris espa-

nyols de l'època, quan parlaven de tots aquests escàndols, empraven gairebé sistemàticament el terme *financiero catalán* per a referir-se a Javier de la Rosa. En canvi, rarament van parlar del *banquero gallego* per a referir-se a Mario Conde, ni del *banquero castellano* per a referir-se a Mariano Rubio. Aquesta manera de fer, etiquetant com a *catalán* tot el que és corrupte i no etiquetant com a *gallego*, *castellano*, *andaluz* o simplement *español* allò que també és corrupte però no és català fa malpensar.

Aquesta manera d'obrar està més estesa del que sembla; amb motiu del cas Gürtel, que afecta el PP, deia el periodista David González (*Avui*, 11 octubre 2009):

Javier de la Rosa era, més que un gran xoriço, «el empresario catalán Javier de la Rosa». Mario Conde va ser en comptadíssimes ocasions «el banquero gallego». A Espanya filen més prim, no fos cas que s'ensorri tot l'edifici. La corrupció era Mariano Rubio però no el Banc d'Espanya, era Perote però no el Cesid, era Luis Roldán però no la Guàrdia Civil, era Naseiro però no tot el PP, i era Filesa però no tot el PSOE. L'espanyolitat, la cultura o les institucions espanyoles, i per descomptat Espanya o la idea d'Espanya dels uns o dels altres no entren en la categoria de béns corruptibles. (González, 2009)

I encara en tenim més mostres en altres àmbits. Amb motiu del festival musical televisiu d'Eurovisió de l'any 2010, fet a Oslo el 30 de maig, durant l'actuació del representant espanyol, Daniel Diges, va sortir a l'escenari en Jimmy Jump. Aquest personatge, de nom real Jaume Marquet i nascut a Sabadell, està especialitzat a entrar en espectacles televisius de massa, com partits de futbol, i sabotejar-los. Visualment és conegut perquè sempre du una barretina. Aleix Cubells, en una carta al diari *Avui*, es lamentava de la filiació nacional que es dona a en Jimmy Jump en comparació d'altres catalans:

Els mitjans de comunicació espanyols ens tenen acostumats a frases com: «*El español Daniel Pedrosa ha ganado la carrera de?*» o «*La española Gemma Mengual consigue la medalla de oro en?*». En els últims dies, però, i arran de l'acte protagonitzat per Jaume Marquet a la ciutat d'Oslo, els *mass media* espanyols estan en disposició de reconèixer l'existència d'una nació, la catalana, i d'un poble, el català. Amb frases com «*El catalán Jimmy Jump*», «*El independentista catalán*» o «*el aguafiestas catalán*» esperen desmarcar-se dels actes que van passar en l'últim festival d'Eurovisió. L'objectiu és fer creure al món que l'espanyol és un ciutadà correcte que mai interferiria un esdeveniment europeu, encara que una gran part de la seva població pensí que el model de festa està més que caducat. En definitiva, no deixa de ser una altra prova que ser català o espanyol no és una qüestió de voluntats, sinó d'interessos. De l'interès per engrandir l'orgull d'un país encara no ben definit, de l'interès per mostrar a l'exterior un progrés cultural inexistent en moltes ocasions, de l'interès per guanyar o perdre diners i, esclar, de l'interès pel poder. (Cubells, 2010)⁷

Sisè exemple. El juny del 2010 hi ha eleccions a la presidència del Futbol Club Barcelona. Les picabaralles entre candidats són habituals a can Barça, i per això no ha d'estranyar que, de cop, surti una informació amb l'objectiu de perjudicar algú.

En aquest context, *El Periódico de Catalunya* va publicar (24 setembre 2009) una notícia segons la qual el Barça va investigar quatre vicepresidents a través de detectius privats.⁸ La notícia va aixecar força polseguera, per les paraules que usaven els mitjans de comunicació, els tertulians, els editorials, etc.: paraules com *espionatge*, connotada negativament. El mateix dia, Joan Oliver, director general corporatiu del Barça, va haver de sortir a donar explicacions. Va dir que no era cap cas d'*espionatge*, sinó que va donar-hi el nom d'*auditoria de seguretat*. Una *auditoria* és una investigació que es fa per tal de saber l'estat d'una entitat, generalment l'estat econòmic. Té un caràcter verificador, és a dir, s'intenta saber si s'ha fet tot correctament o si hi ha hagut actes il·lícits. Per tant, el terme *auditoria* —més si va acompanyat del mot *seguretat*— està connotat més positivament que el terme *espionatge*.

Setè exemple. Helena de Borbó i Grècia, infanta d'Espanya i filla del rei Joan Carles I, es va casar amb Jaime de Marichalar (18 de març de 1995). El 2007 la parella va separar-se. Com és sabut, en ambients conservadors està mal vista la separació matrimonial; i, en casos reials, tal actuació encara és més delicada. El cas, però, és que la parella finalment es va separar. Per tal de notificar-ho a l'opinió pública, la Casa Reial espanyola va emprar, en el comunicat oficial emès el 13 de novembre de 2007, l'expressió *cese temporal de su convivencia matrimonial*, matissant que això no implicava una separació definitiva. Tal *cessament* no era res més que una *separació*. El divorci legal va arribar el 21 de gener de 2010, amb la corresponent inscripció al Registre Civil de la Família Reial.

Vuitè exemple. La primavera del 2008 hi havia una sequera rigorosa, i els governants catalans temien que no podrien abastir d'aigua l'àrea metropolitana de Barcelona (en aquell moment encara s'estava construint la dessalinitzadora del Prat de Llobregat). En aquella època van aparèixer unes estaques en una finca de la Cerdanya. La primera força política de l'oposició, CiU, va denunciar que el govern tripartit (format per PSC, ERC i ICV) pretenia fer un transvasament del Segre al Llobregat (travessant la muntanya del Cadí), per tal d'abastir d'aigua l'àrea metropolitana de Barcelona. La reacció del Govern català, en boca del seu conseller de Medi Ambient, Francesc Baltasar, va ser negar en seu parlamentària que es volgués fer cap transvasament. Cal tindre present que PSC, ICV i ERC, quan eren a l'oposició, es manifestaven contra el transvasament de l'Ebre i, en aquestes manifestacions, els seus dirigents duïen adhesius que proclamaven que no volien un govern transvasista. Quinze dies després, però, va haver d'admetre-ho. Per tal d'esquivar les responsabilitats, el conseller de Medi Ambient encara va recórrer a una argücia: va dir que no era cap *transvasament*, sinó una *captació temporal d'aigua*.

5. Resposta del món intel·lectual

Hi ha intel·lectuals, lingüistes i periodistes que denuncien aquestes pràctiques i aposten per posar-hi límits. Per posar un exemple prou conegut per molta gent, a

la Guerra del Golf (1991), quan les tropes aliades causaven baixes a civils o edificis que no eren objectius militars, les autoritats militars usaven el terme *danyos col·laterals*. Aquesta expressió ja va ser denunciada per molts intel·lectuals, perquè consideraven que diluïen el concepte: no és el mateix un *mort* que un *dany col·lateral* (en anglès, *collateral damage*).

En el cas català, aquesta denúncia també s'ha fet. El 22 de setembre de 2009 el programa *Versió RAC1*, de l'emissora de ràdio RAC1, va entrevistar Quimi Portet. En un moment de l'entrevista, el músic osonenc va denunciar que no s'havia d'emprar la paraula *purins*, perquè llavors hom perd de vista allò que és realment: *merda* (en paraules del músic osonenc; recordem que a Osona hi ha hagut problemes de contaminació de les aigües freàtiques). A parer de Portet, si les autoritats comencen a dir *purins* sembla que la contaminació de l'aigua no és tan greu, quan realment ho és. Uns dies més tard (el 20 d'octubre), al mateix programa de ràdio, l'escriptor Quim Monzó va indicar que, cada vegada que un govern vol posar un impost no en diu *impost*, sinó *taxa*. Monzó feia veure que el mot *taxa* no té la popularitat que té *impost*.

L'episodi de la sequera i els intents del conseller Baltasar d'evitar la paraula malleïda *transvasament* van generar reaccions dels lingüistes. A escala acadèmica i en un registre més formal, el president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, Joan Martí i Castell, va enviar una missiva al conseller estirant-li les orelles, dient que el que volien fer a la Cerdanya ja tenia nom i no era cap altre que *transvasament*. I el blogaire* Joan Puig Malet (2008), al seu blog sobre lexicografia anomenat *Gazophylacium*, va fer de notari i va recollir els disbarats que provocava la innovació neològica del conseller de Medi Ambient. El primer disbarat és la inconcreció que crea en el llenguatge. Puig Malet es va dedicar a recollir com els mitjans periodístics anomenaven el fet, i recull fins a 16 denominacions (primer en va recollir 14 i després en va documentar 2 més):

1. Trassament, publicat el 19/02/08 al diariSEGRE.
2. Traspàs d'aigua, publicat el 15/03/08 a 3cat24.cat.
3. Captació provisional d'aigua, publicat el 26/03/08 a ElSingulardigital.cat.
4. Transvasament puntual, publicat el 26/03/08 a Vilaweb.
5. Captació d'aigua, publicat el 27/03/08 a 3cat24.cat.
6. Captació puntual, publicat el 27/3/08 a Vilaweb.
7. Minitransvasament, publicat el 27/3/08 a ElPeriódico.cat.
8. Trassament, publicat el 29/03/08 a e-notícies.
9. Trasllet d'aigua, publicat el 29/03/08 a 3cat24.cat.
10. Trassament, publicat el 31/03/08 a 3cat24.cat.
11. Pas d'aigua, publicat l'1/04/08 a catràdio.cat.
12. Trassament de l'aigua, publicat l'1/04/08 a COMràdio.
13. Transvasament provisional, publicat el 2/04/08 a l'AVUI.
14. Auxili del Segre al Llobregat, publicat el 2/04/08 a l'AVUI.
15. Punxada del Segre, publicat l'1/04/08 a diariSEGRE.com (aportació d'Hisenda Lesseps).
16. Aportació temporal, publicat el 26/03/08 a 3cat24.cat (aportació pròpia).

Puig Malet diu de les 14 primeres que «quatre són incorrectes ortogràficament (1, 8, 10 i 12); la resta són només incorrectes com a solució per al problema de l'aigua». Fa notar, també, que la inconcreció du a titulars periodístics surrealistes, com:

Mireu si n'és d'important aquí la precisió terminològica que aquest afer ha donat lloc a titulars tan lexicològics com aquest: *El govern espanyol s'oposa al trasllat d'aigua del Segre si se'l considera un «transvasament»* o «*Si la mesura es considera un transvasament, l'executiu espanyol s'hi oposarà*», que és el mateix, però a l'inrevés. (Puig Malet, 2008)

El blogaire s'apunta irònicament al desgavell terminològic provocat pel conseller Baltasar i diu:

Com els lectors gazofilàctics ja saben, des d'aquí s'aposta per 'baltasament' [a partir del cognom Baltasar] o 'segrest de l'aigua' (per allò del Segre). (Puig Malet, 2008)

Com que el conseller de Medi Ambient Francesc Baltasar no va acabar les seves reflexions lingüístiques en aquest punt, el blogaire va haver de fer un segon apunt:

«Els diccionaris s'adaptin als usos, i com que no hi ha precedents d'una captació provisional, encara no existeix una paraula que la defineixi. Els diccionaris van darrere la imaginació». Citació de l'estrenat lexicògraf Francesc Baltasar (que compagina la tasca amb la conselleria de Medi Ambient). Malauradament, la Secció Filològica de l'IEC no ha vist amb bons ulls la seva demanda de precisió lèxica. Veient el grau d'innovació terminològica que la seva concepció ecologista requereix, proposem que es reti homenatge al Sr. Baltasar batejant com a 'baltasament' una captació provisional d'aigua. O sigui que un transvasament serà una captació provisional d'aigua i un baltasament serà una captació provisional d'aigua. Així tot queda ben clar, com l'aigua del Segre. (Puig Malet, 2008)

En la línia més general es troba el lingüista Enric Serra, que al seu blog *Aprendre llengües* apel·la a la dignitat com a marc de referència per a usar els mots que pertoca:

Quan vaig sentir la notícia de l'espionatge cap als quatre vicepresidents del F. C. Barcelona que havia organitzat la mateixa institució, i que el fet era qualificat pel portaveu del club com una *auditoria de seguretat* vaig pensar de seguida que els eufemismes tenen un límit. M'ha agradat, en aquest sentit, llegir el comentari de Josep Cuní, en aquesta mateixa línia, al *3cat24.cat*. Els eufemismes [...] són paraules que assuagen realitats que serien massa dures, malsonants o perilloses per als qui les manipulen verbalment. Els eufemismes poden ser recursos per aproximar-se a la famosa correcció política o el decòrum social. És el cas de *geriàtric* per *asil*, d'*invident* per *cec*, de *centre psiquiàtric* per *manicomi*, o de *trànsit intestinal* per *defecació* o, en anglès, de *fertility center* en lloc del més cru *infertility center*. Tot això no fa mal a ningú. Ara bé: quan s'anomenen *danys col·laterals* les víctimes civils, *greu error* una estafa monumental o *equivocacions* el que són purs delictes (llegiu cas Palau de la Música: recomano els co-

mentaris sobre la carta de Millet publicats a *La Vanguardia* [en tal carta Millet reconeixia «errors»]) o es fa servir *neutralitzar els indígenes* per referir-se a la seva *liquidació*, o, en anglès, *persuasion* per referir-se ni més ni menys que a *torture*, la llengua es converteix en un inacceptable instrument pervers. Un dels reptes que tenim com a persones implicades en l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües és fer els nostres alumnes plenament conscients d'aquesta mena de processos verbals i ajudar-los a saber rebutjar amb decisió la perversió verbal (al centre docent, a l'empresa, en l'àmbit de les relacions socials). Sempre he imaginat visualment l'eufemisme com un paracaigudista: totes les paraules tenen la seva gravetat però algunes, els eufemismes, cauen esmorteïdes. Si pot ser bonic el bransoleig ralentit dels eufemismes innocuos... quin trist espectacle, però, la morositat de les paraules necessàries que no saben caure, aplomades, amb el pes de la dignitat! (Serra, 2009)

6. Anàlisi lingüísticocognitiva

Quins són els mecanismes usats en el llenguatge polític català i espanyol per a desfigurar o reconfigurar el concepte original i, a través dels canvis de percepció, aconseguir que sigui vist com una cosa negativa o no negativa (segons els interessos)? Analitzant els exemples reportats, podem definir tres mecanismes:

- a) Expressió alternativa i sinònima innòcua. Es crea una denominació descriptiva ben formada, que designa la realitat de manera clara (per tant, podria ser perfectament sinònima del terme a evitar) i, alhora, evita tota connotació negativa. És el cas de *magatzem temporal centralitzat* (de residus nuclears: això darrer no s'explicita), *captació temporal d'aigua* (en comptes de *transvasament*), *auditoria de seguretat* (per *espionatge*) o *cese temporal de su convivència matrimonial* (amb referència a la separació de la infanta Helena). Hi podríem afegir altres exemples no tractats en aquest treball, com un titular periodístic del tipus *Augmenta el nombre de gent que cerca feina* (per *Augmenta l'atur*). Fixem-nos que solen ser expressions llargues, més aviat descriptives, i això pot ser un indicatiu revelador que s'estan amagant connotacions negatives.
- b) Nova denominació que fa canviar l'enfocament o el marc de referència, és a dir, emprar tèmens que s'apliquen a realitats lleugerament diferents. És el cas de *desaceleración* (per *crisis econòmica*), *taxa* (per *impost*), *nòdul* (per *tumor*), *nouvingut* (per *immigrant*), etc. A diferència del cas anterior, la nova denominació generalment no pot considerar-se sinònima absoluta del terme que es vol evitar, sinó que hi ha lleus diferències semàntiques. En efecte, és clar que un *immigrant* és un *nouvingut*; però també són *nouvinguts* els *nadons*. Igualment, una *taxa* es pot aplicar a moltes coses, però que hom no està obligat a usar (es pot gravar el tabac o les pernoctacions turístiques però no tothom fuma ni va d'hotel, ni està obligat a fer-ho), mentre que impostos com el de la renda són universals (tothom el tributa, tret, si es vol, dels indigents). Aplicar el terme *taxa* a un impost d'aplicació universal, doncs, és un xic forçat.

c) Associació amb idees negatives (és la via contrària a les altres dues). És el cas de *cementiri nuclear*, *gobierno nacionalsocialista catalán*, *chapapote*, etc. A partir d'un concepte negatiu ja existent es fa una associació d'idees (a vegades amb jocs de paraules; és el cas de *nacionalsocialista*). La connotació negativa es vincula a realitats negatives de debò (*cementiri nuclear*, *nacionalsocialista*), però altres vegades a realitats que no són *per se* negatives però que, en l'imaginari on s'expressen, s'han anat negativitzant. És el cas de l'expressió *financiero catalán* o les referències a Jimmy Jump, en què l'adjectiu *català* no és pas neutre.

En els tipus a i b pot haver-hi, a més, una voluntat de positivar. És a dir, a vegades la paraula o l'expressió alternatives només intenten desactivar la negativitat (cas de *magatzem temporal centralitzat* o *desacceleración*); però a vegades van més enllà i miren de positivar el concepte (cas de *nouvingut* o *auditoria de seguretat*).

Diguem, finalment, que en els casos analitzats no hi ha metàfores. Això no vol dir que no n'hi pugui haver, però sembla que es tendeix a crear denominacions noves sense usar aquest recurs.

7. Una reflexió final

És lògic que el món intel·lectual i acadèmic respongui críticament a aquesta pràctica. Els mots han de servir per a comunicar-nos i, doncs, per a explicar la realitat tal com és. No han de servir pas perquè el poder amagui fets desagradables, impopulars o poc acceptables. I és pertinent formular-se aquestes preguntes: si un dirigent polític malusa el llenguatge, com no podem sospitar que també malusa els recursos d'una administració pública? Encara més: si un dirigent ens amaga la realitat, com podem estar segurs que no farà servir el poder per a interessos particulars en comptes de servir els interessos generals?

Són preguntes necessàries en un moment (el segle XXI) en què, gràcies al progrés de la humanitat i altres eines (com Internet, la telefonia mòbil, etc.), la població és més conscient que té un rol actiu en la presa de decisions i en el control dels governants. Per tant, una conclusió pot ser que, com més ben formats tinguem els ciutadans en competències lingüístiques i comunicatives i en raonament i capacitat crítica, més difícil serà manipular el llenguatge per a amagar realitats i, per tant, manipular els mateixos ciutadans. I en aquest terreny els docents de llengua hi tenen un paper fonamental. Per a una societat avançada cal un bon coneixement del llenguatge i de les seves múltiples capacitats comunicatives. Treballem en aquesta línia, doncs; és una bona manera d'ajudar a fer un món millor. 🍷

Notes

11 Ponència llegida a les II Jornades *in memoriam* Josep Panisello, celebrades a Jesús (Baix Ebre) els dies 5 i 6 de març del 2010 i organitzades per la Universitat Rovira i Virgili i l'Ajuntament de Jesús. Conté algun afegit posterior. L'autor agraeix els comentaris i les aportacions de Joan Puig Malet, Mònica Sales i Curt Wittlin.

12 Una altra qüestió és determinar què va ser primer. Els humans primitius van desenvolupar un llenguatge complex perquè havien desenvolupat abans un pensament complex amb un cervell acrescut? O els humans van poder desenvolupar un pensament complex gràcies al fet, precisament, d'haver desenvolupat abans un sistema de comunicació fònic complex? És possible que tot passés alhora (desenvolupament del pensament, creació del llenguatge i creixuda del cervell) i que les relacions causa-efecte s'alimentessin mútuament. En tot cas, els humans ens diferenciem de la resta d'animals per —entre altres coses— tindre un llenguatge força desenvolupat. El llenguatge humà és una obra d'enginyeria enormement complexa que permet que, amb vint-i-escaig sons, ben combinats segons unes regles morfofonològiques, puguem expressar tota mena d'idees i sentiments. Això supera de llarg el sistema comunicatiu dels animals, compost per uns quants sons que expressen uns pocs conceptes (gana, perill, felicitat, enfadament, etc.).

13 Per a més informació sobre els abusos del llenguatge en el règim nazi, vegeu Sternberger (1957).

14 La novel·la va ser portada al cinema precisament l'any 1984.

15 Per al cas concret de l'ús del mot *nouvingut* com a sinònim d'*immigrant*, vegeu Laborda (2001).

16 Rosselló fa referència a l'enfosament del petrolier Prestige davant les costes de Galícia (13 de novembre de 2002), que va significar un desgast per al Govern espanyol, aleshores en mans del PP. Cal dir també que, en el moment de redactar l'escrit (any 2007), governava el PSOE i va haver-hi vessament de fuel en enfonsar-se un vaixell davant Eivissa. La reflexió de Rosselló sobre l'ús del terme *chapapote* en el cas d'Eivissa és certa: a TV3 es va emprar molt menys aquest mot quan es parlava del cas d'Eivissa.

17 A la final del Campionat del Món de Futbol (Sud-àfrica, 17 de juliol de 2010), jugada per Espanya i Holanda, Jimmy Jump també va aparèixer en escena amb la barretina. En aquella ocasió també va ser fortament criticat per la premsa madrilenya, que incorporava la natura catalana d'aquesta persona com a tret associat al seu comportament rebentaire i antisistema.

18 Tot i que aquest episodi va tindre lloc a l'abril del 2009, la notícia va sortir uns quants mesos més tard, quan el president del Barça, Joan Laporta, estava escenificant el seu posicionament polític amb vista a les eleccions al Parlament de Catalunya (previstes per al novembre del 2010).

1* Tot i que la Neoloteca recull les formes normalitzades *bloc* i *blocaire*, respectem les grafies que fa servir l'autor. (N. de la corr.)

Bibliografia

AIRA, Toni (2008). *Màrqueting polític: L'art de guanyar eleccions: Del cartell a Youtube*. Barcelona: Tripodos.

— (2009). *Els spin doctors: Com mouen els fils els assessors dels líders polítics*. Barcelona: Columna.

ALZAMORA, Sebastià (2010). «El nòdul coronat (i benigne)». *Avui* (11 maig 2010).

BASSOLS, M. Margarida (2007). *El llenguatge dels polítics: Anàlisi del cas català*. Vic: Eumo.

BERGER, Peter L.; LUCKMANN, Thomas (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Nova York: Doubleday & Company. [Versió catalana: *La construcció social de la realitat: Un tractat de sociologia del coneixement*. Barcelona: Herder, 1988. Traducció de Joan Estruch]

BUSQUETS, Joan (s. a.). «La realitat i la quimera eufemística» [en línia]. <<http://www.fccsm.net/imatges-servidor/4t-congres/J.%20Busquets.pdf>> [Consulta: març 2010].

CARDÚS, Salvador (1995). *Política de paper: Premsa i poder a Catalunya 1981-1992*. Barcelona: La Campana.

— (2009). «Identitari tu!». *Avui* (11 setembre 2009).

COLLINS, John; GLOVER, ROSS (2003). *Lenguaje colateral*. Madrid: Páginas de Espuma.

CREUS, Jordi (2010). «Receptes contra la crisi». *Avui* (2 juny 2010).

- CUBELLS, Aleix (2010). «En què quedem?». *Avui* (6 juny 2010). [Carta del dia enviada pels lectors]
- DIJK, Teun van (2000). *Ideologia i discurs. Una introducció multidisciplinària*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- (2008a). *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2008b). *Discourse and power*. Basingstoke: Palgrave.
- (2009). *Society and discourse: How context controls text and talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FERNÁNDEZ LAGUNILLA, Marina (1999). *La lengua en la comunicación política I: El discurso del poder*. Madrid: Arco Libros.
- GALEANO, Eduardo Hugues (1998). *Patás arriba. La escuela del mundo al revés*. Madrid: Siglo XXI.
- GONZÁLEZ, David (2009). «Millet i tot el que caigui». *Avui* (11 octubre 2009).
- HUGUET, Josep (1999). *Cornuts i pagar el beure: El discurs anticatalà a la premsa espanyola*. Barcelona: Columna.
- LABORDA, Xavier (2001). *Comunicació institucional i literatura de paperera*. València: 3i4. [Prefaci d'Albert Bastardas]
- LAKOFF, George (2004). *Don't think of an elephant!: Know your values and frame the debate: The essential guide for progressives*. White River Junction, Vt.: Chelsea Green. [Versió catalana: *No pensis en un elefant!: Lenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, 2008. Versió espanyola: *No pienses en un elefante: Lenguaje y debate político*. Madrid: Editorial Complutense, 2007.]
- LAKOFF, George; JOHNSON, Mark (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press. [Versió espanyola: *Metàforas de la vida cotidiana*. Madrid: Càtedra, 1986. Versió francesa: *Les métaphores dans la vie quotidienne*. Paris: Éditions de Minuit, 1985.]
- LORDA, C. U.; RIBAS, M. (ed.) (2002). *Anàlisi de discurs polític: producció, mediació i recepció. Jornades sobre anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- MILLER, Arthur (2002). *La política i l'art d'actuar*. Barcelona: La Campana, 2002. [Epileg sobre el cas català de Francesc-Marc Álvaro]
- NAVARRO, Vicenc (2009). «Si us plau, no insultin la classe treballadora». *El Debat* [en línia] (octubre 2009). <http://www.eldebat.cat/cat/notices/2009/10/si_us_plau_no_insultin_la_classe_treballadora_57044.php> [Consulta: març 2010].
- ORWELL, George (1949). *Nineteen eighty-four*. Londres: Penguin. [Versió catalana: *Mil nou-cents vuitanta-quatre*. Barcelona: Vergara, 1965: Destino, 1984.]
- PUIG MALET, Joan (2008). «El trasbalsament del transvasament» i «El baltasament del Segre o els diccionaris van darrere la imaginació» [en línia]. Blog *Gazophylacium*. <<http://lexicografia.blogspot.com/2008/04/el-trasbalsament-del-transvasament.html>> i <<http://lexicografia.blogspot.com/2008/03/el-baltasament-del-segre-o-els.html>> [Consulta: març 2010].
- ROSSELLÓ, Roberto (2007). «La vida secreta de les paraules». *El Periódic.com: Periódico Digital de la Comunidad Valenciana* [edició Burriana] [en línia] (25 juliol 2007). <http://www.elperiodic.com/burriana/opinion/parotets/170_vida-secreta-paraules.html> [Consulta: març 2010].
- SERRA, Enric (2009). «Eufemismes» [en línia]. Blog *Aprenre llengües*. <<http://enricserrabloc.blogspot.com/2009/09/363-eufemismes.html>> [Consulta: març 2010].
- STERNBERGER, Dolf (1957). *Aus dem Wörterbuch des Unmenschen*. Hamburg: Claasen.
- TERRICABRAS, Josep Maria (1998). *Atreix-te a pensar: La utilitat del pensament rigorós en la vida quotidiana*. Barcelona: La Campana.
- TERUEL, M. Elvira (1997). *Retòrica, informació i metàfora. Anàlisi aplicada als mitjans de comunicació de massa*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. [Pròleg de Sebastià Serrano]
- TOLEDANO BUENDÍA, Samuel (2006). «La neolingua de Orwell en la premsa actual. La literatura profetiza la manipulació mediàtica del llenguatge». *Latina: Revista Latina de Comunicación Social*, 62. <<http://www.revistalatinacs.org/200601toledano.pdf>> [Consulta: març 2010].
- VALDÉS, Margarita M. (ed.) (1992). *Relativismo lingüístico y epistemológico*. Mèxic: Asociación Filosófica de México: Universidad Nacional Autònoma de México.
- VANCE, Jack (1958). *The languages of Pao*. Murfreesboro: Avalon. [Versió catalana: *Els llenguatges de Pao*. València: 3i4, 1992.]
- WHORF, Benjamin Lee (1940). «Science and linguistics». *Technology Review* [Cambridge], vol. 42, núm. 6, p. 229-231 i 247-248. [Reproduït al llibre recopilatori del mateix autor *Language, thought and reality*, a cura de J. B. Carroll. Cambridge: MIT Press, 1956.]